

5. Сталий розвиток суспільства та енергетики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.iee.kpi.ua/files/2009ukr/1.pdf>.

6. Розвиток альтернативної енергетики в Україні: стан та перспективи розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.er.energy.gov.ua/doc.php?f=2582>.

7. The Smart Grid Reliability Bulletin. - ABB White Paper, North American Corporate Headquarters, 2009, 14 p.

ЗАХОДИ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*Трач О.Ю., аспірантка,
Національний університет «Львівська політехніка»*

Стан енергетики є одним з факторів, які визначають загальну економічну безпеку в країні, яка, в свою чергу, є основною складовою загальної національної безпеки. Багато публікацій присвячено пропозиціям щодо шляхів зменшення енергоємності національної економіки загалом, аналізу можливостей розширення використання альтернативних джерел енергії на території України тощо. Проте, не менш важливим є зосередження уваги на основних місцях споживання енергії - містах, як вихідних точках енергозбереження для загальнонаціонального масштабу. Тому актуальним питанням постає структуризація заходів енергозбереження на рівні міста та визначення перспектив для їх втілення.

З кожним роком все більшої популярності в містах набувають програми, плани, що пов'язані з енергозбереженням. В основному, заходи, які пропонуються в цих програмах і планах на рівні міст можна поділити на 3 групи [1, с.79–81; 2, с.16; 3, с.329–332]:

– заходи економії енергії (дотримання технологічних процесів; фінансові стимули – ціновий, податковий механізми; психологічні стимули – інформування, моделювання, зобов'язання, цільові настанови споживачів, зворотній зв'язок тощо);

– заходи, які передбачають економію енергії завдяки ліквідації втрат в системі теплопостачання (ремонт застарілого обладнання, теплоізоляція, вдосконалення технологічних процесів);

– заходи, що передбачають інновації (заміна газу твердим паливом, використання твердих побутових відходів, використання енергії стічних вод, використання теплоти ґрунту та ґрунтових вод).

Необхідність заходів, що націлені на економію енергії, повинна усвідомлюватись як споживачами, так і виробниками енергії. Так, якщо психологічні стимули націлені здебільшого на споживачів для усвідомлення ними проблеми енергозбереження, то питання дотримання технологічних процесів виробництва і постачання енергії залежить тільки від виробників. Ліквідація втрат в системі пов'язана, здебільшого, з управлінськими рішеннями, націленими на незначні зміни на рівні окремих виробників енергії чи на рівні міст загалом. Інновації в сфері енергозбереження частково залежать від виробників енергії та, в більшій мірі, від управлінських рішень на рівні міста.

Всі вищезгадані заходи передбачають зміни у системі виробництва і/або споживання енергоносіїв. Тому першим невирішеним питанням в даній сфері є визначення інноваційного потенціалу населення, від якого прямо залежить ефективність впровадження будь яких заходів енергозбереження.

Так, в часи Радянського союзу енергоносії продавались населенню за дуже низькими цінами. Наприклад, 1 л бензину коштував дешевше, ніж 1 л мінеральної води. Звідси і бере початок звичка надмірного використання енергоресурсів і труднощі усвідомлення населенням потреби інновацій в цій сфері.

Тому, наступні дослідження будуть присвячені визначенню системи факторів, від яких залежить інноваційний потенціал населення; визначенню показника інноваційності населення; пошук стимулів до усвідомленості потреб в інноваціях тощо.

Список літератури

1. Пріоритети стабілізації економіки / [Крикавський Є., Роменчук Р., Жишко Р. та ін.]; під ред. Є.В. Крикавського – Львів: Місіонер, 1995 – 190 с.
2. Енергоефективність у будівлях. Комунальний енергетичний менеджмент / [А. Грунер, Б. Швайгер, Р. Хренова-Шимкіна та ін.]; під ред. Б. Швайгера – К.: ПА «Саторі», 2009 – 40 с.
2. Зеркалов Д. В. Енергозбереження в Україні [Електронний ресурс] : Монографія / Д. В. Зеркалов. – Електрон. дані. – К. : Основа, 2012. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12см. – Систем. вимоги: Pentium; 512 Mb RAM; Windows 98/2000/XP; Acrobat Reader 7.0. – Назва з тит. екрана.

ТІНЬОВА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

*Харазішвілі Ю.М., д.е.н., ст.наук.співр.,
Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України*

Проблеми тіньової економіки постійно у центрі уваги урядів і вчених більшості країн світу. Тіньова економіка – це настільки ж важливе, наскільки і спірне питання. Сперечаються як про склад, так і про обсяги тіньової економіки. Тіньову економіку вивчають десятки років, намагаючись знайти способи її регулювання, але нікому ще не вдалося знайти спосіб її викорінювання. Цілком очевидно, що тіньова економічна діяльність значно знижує ефективність макроекономічного регулювання, погіршує інвестиційний клімат і, таким чином, знижує конкурентоздатність економіки країни. Виникає питання: чи можна взагалі оцінювати економіку України без урахування її тіньової складової? Не враховуючи цей феномен, фактично визнаємо, що не знаємо, як виглядає українська економіка в цілому і який фактичний рівень споживання українських громадян.

У більшості публікацій застосовується ділення тіньової економіки на такі блоки: *неофіційна* економіка (*тіньова, незареєстрована* [1]; *неформальна* економіка (*необлікована*) [2]; *протизаконна* економіка (*кримінальна, підпільна*); Негативні наслідки, породжені тіньовою економікою, цілком очевидні. Вимушений вихід у “тінь” з легального обігу значної грошової маси об’єктивно знижує життєздатність кредитно-фінансової системи, обумовлює негативну ситуацію з хронічними неплатежами, погіршує інвестиційний клімат у країні, руйнує соціальну інфраструктуру, створює умови для нелегального вивезення капіталу за кордон і, крім того, на жаль, є живильним середовищем для активізації організованої злочинності. «Тіньова» економічна діяльність спричиняє ресурсне, фінансове, технологічне знекровлення економіки держави, суттєво впливає на соціальну складову та посилює її надмірну залежність від інших країн [3].

Отже, можна констатувати, що проблема «тіньової» економіки – це найважливіша складова частина економічної безпеки в Україні, тому адекватне визначення динаміки обсягів тіньового ВВП, тіньової зайнятості та тіньової заробітної плати по країні, регіонах та за основними видами економічної діяльності для врахування при розрахунках рівня економічної безпеки є вкрай актуальним.

Пропонований метод оцінювання обсягів тіньової економіки [4] (розроблено в Україні) характеризується універсальністю та широкою функціональністю: можливістю застосування на рівні країни, видів діяльності та регіонів с визначенням тіньового ВВП, ВДВ, ВРП, тіньової заробітної плати та тіньової зайнятості (жодний з відомих методів обчислення тіньової економіки не придатний для застосування на рівні регіонів). Ідея методу полягає в тому, що в економіці існує деяке оптимальне співвідношення між коефіцієнтами еластичності макрореакторів виробничої функції – *працею* та *капіталом*, які визначають розподіл доходів, що підкоряється закономірності ряду чисел Фібоначчі (0,382 – при затратах праці; 0,618 – при затратах капіталу) Відхилення від цього співвідношення визначає обсяги тіньової економіки. Розроблений макрометод не охоплює зайнятих забороненими видами діяльності (контрабанда, виробництво і поширення наркотиків, і т.п.), тому що тіньова складова рано чи пізно стане «світлою» під впливом зміненого законодавства, у той

час як кримінальна діяльність і незаконні економічні операції в державному секторі можуть бути тільки знищені!

Розрахунки рівня тінізації за даним методом представлені на рис.1. Слід зауважити, що Держкомстатом України при розрахунках ВВП вже враховується тіньова частина на рівні 18-15 %, тому розраховані обсяги тіньового ВВП зменшені на цю величину. Але насправді, якщо розрахувати «чистий» тіньовий ВВП та «чистий» ВВП, рівень тінізації буде вищим та в даному разі збігається з розрахунками Ф. Шнайдера тіньового ВВП в Україні.

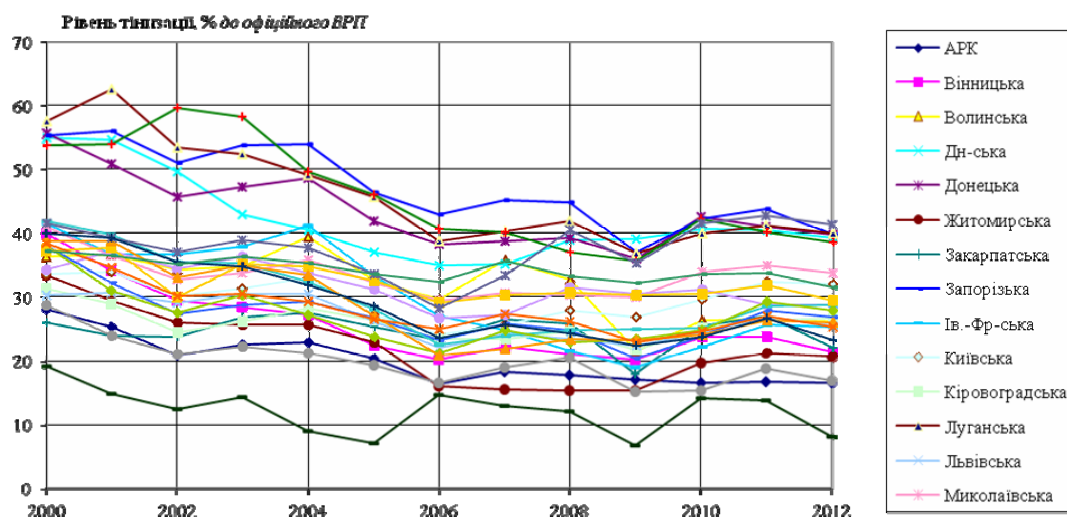

Рис. 1. Динаміка рівня тінізації регіонів України

Як слідує з розрахунків, групу лідерів тіньової економіки (за рівнем тінізації) на кінець 2012 р. складають Черкаська, Запорізька, Донецька, Дніпропетровська та Полтавська області. Найнижчий рівень тінізації серед областей мають АРК та Чернівецька області. Тобто найвищий рівень тінізації економіки притаманний областям, що мають більші обсяги виробництва конкурентоспроможної (переважно експортуемого) продукції. Ці самі області мають найнижчий рівень оплати праці у випуску. За обсягами тіньового ВВП лідерами є м. Київ, Донецька та Дніпропетровська області (рис. 2). Тіньова зайнятість в умовах трансформаційної економіки є абсолютно очевидним фактом, а її нелегальність обумовлена слабкістю соціально-економічних інститутів.

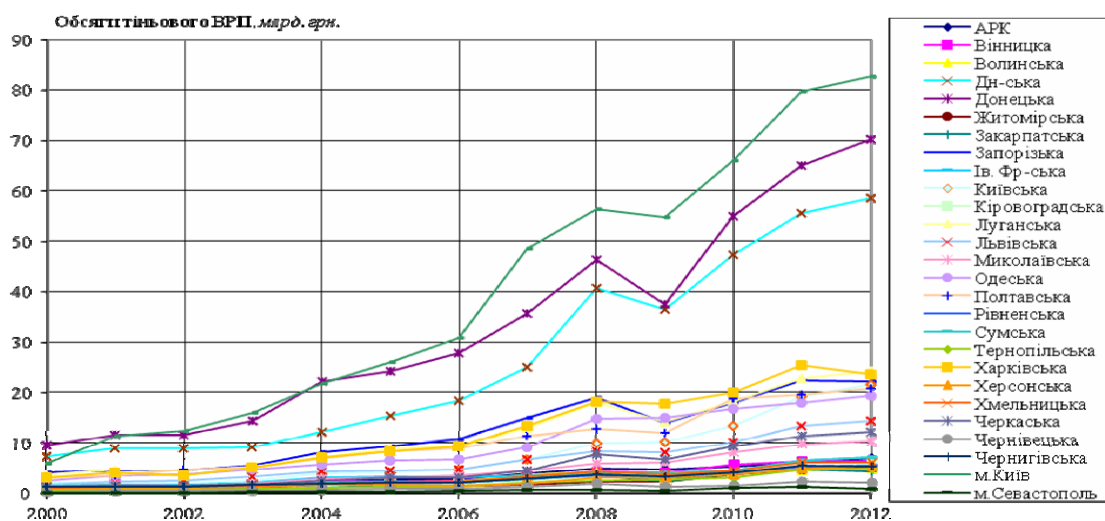

Рис. 2. Динаміка обсягів тіньового ВВП регіонів України

Збільшенню тіньової зайнятості спричиняє скорочення виробництва в основних видах економічної діяльності, низька частка оплати праці у випуску, збереження високого рівня

бідності працюючого населення, високий рівень оподаткування легального бізнесу, у тому числі внесків до державних соціальних фондів, низький рівень дотримання встановлених законів і, як наслідок, утрата довіри до правоохоронної й судової систем держави.

Визначення коефіцієнтів завантаження капіталу за допомогою запропонованого методу дає підставу відвинути гіпотезу про взаємозв'язок завантаження капіталу в тіньовій економіці та рівня тіньової зайнятості. Використовуючи офіційні та прогнозні статистичні дані середньорічної кількості зайнятих та найманих працівників, можна визначити величину тіньової зайнятості пропорційно завантаженню капіталу (рис. 3).

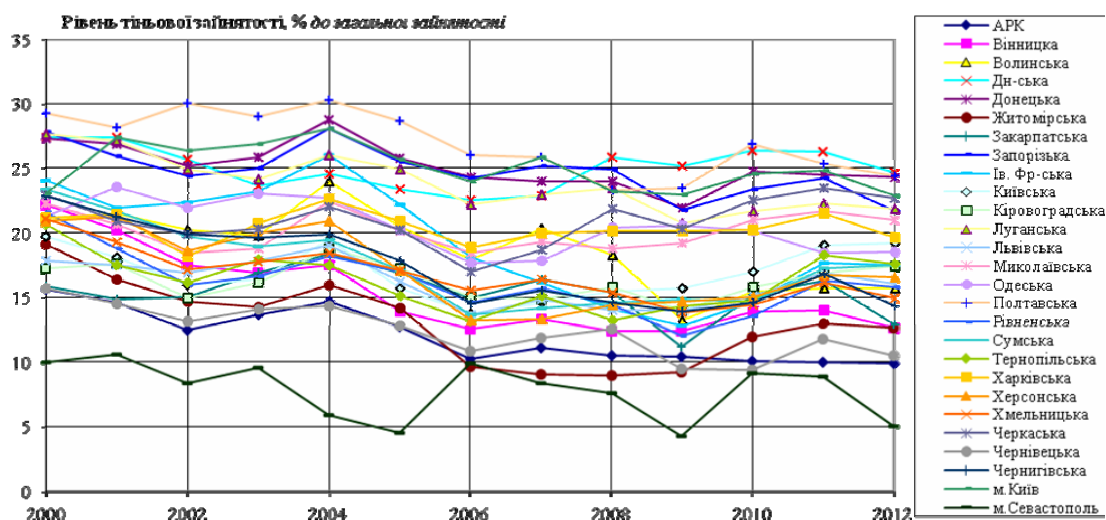

Рис. 3. Динаміка рівня тіньової зайнятості регіонів України

Як свідчать розрахунки, рівень тіньової зайнятості в регіонах України за останні 10 років знаходиться у межах 30% (за виключенням м. Севастополь). Лідерами за обсягами тіньової зайнятості є Донецька, Дніпропетровська, м. Київ, Харківська та Луганська області, в яких обсяги тіньової зайнятості знаходяться у межах 600-200 тис. осіб (рис. 4). Такий стан створює загрози для економічної безпеки суб'єктів економічного процесу, спонукає їх до стихійного встановлення власних правил здійснення господарських операцій, в яких регулююча та контролююча роль держави поступово заміщується неформальними угодами між самими учасниками.

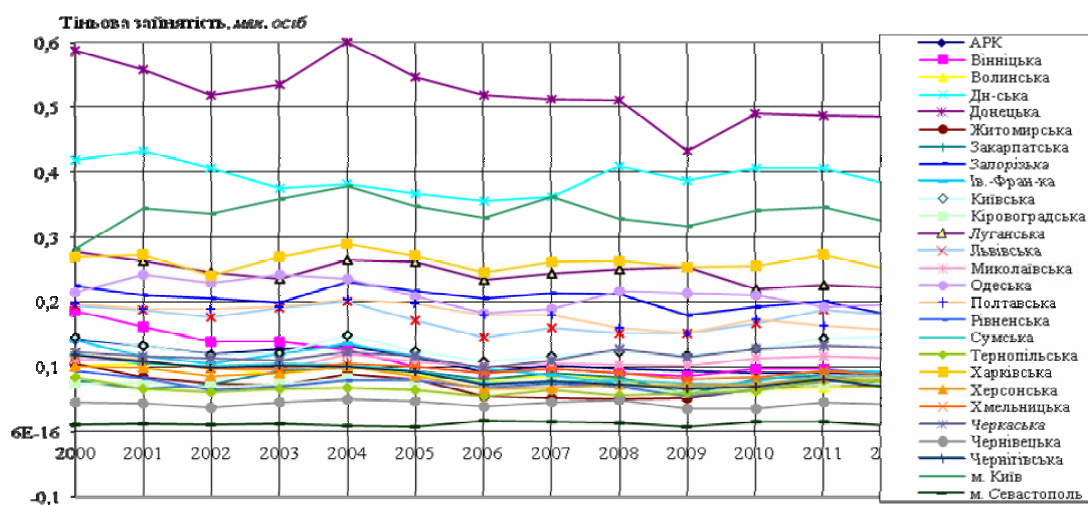

Рис. 4. Динаміка обсягів тіньової зайнятості регіонів України

Враховуючи, що основним стимулом звернення до тіньових операцій є можливість отримання більш високого прибутку, ніж в легальній сфері, слід визнати, що сфера тіньової економіки здатна зберігати привабливість доти, поки не буде створено умов до настільки ж прибуткової діяльності в сфері легального підприємництва. Узагальнені характеристики рівня тінізації, рівня тіньової зайнятості та тіньової заробітної плати наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Узагальнені характеристики тіньової економіки в регіонах України

Індикатори Області	Рівень тінізації (середньозважений за період 2000–2012 рр.)		Рівень тінізації (станом на кінець 2012 р.), % до офіц. ВРП		Рівень тіньової зайнятості (середньозважений за період 2000–2012 рр.)		Тіньова зайнятість (середньозважена за період 2000–2012 рр.)		Тіньова заробітна плата (станом на кінець 2012 р.)	
	%	Рейтинг	ВРП з ТЕ	ВРП без ТЕ	%	Рейтинг	тис. осіб	Рейтинг	грн	Рейтинг
АРК	19,1		16,5	22,8	11,5		106,8		885,9	
Вінницька	24,5		21,4	29,6	14,6		109,4		1135,3	
Волинська	30,3		26,2	36,3	17,9		81,4		1333,6	
Дніпропетровська	41,2	5	39,3	54,4	25,1	2	390,8	2	3843,5	2
Донецька	42,4	4	39,8	55,1	24,8	3	517,0	1	3756,5	3
Житомирська	20,7		20,7	28,7	12,3		68,5		1145,7	
Закарпатська	24,4		22,1	30,6	15,0		80,1		1222,1	
Запорізька	45,6	1	39,7	55,0	24,4	5	203,7		3052,3	5
Ів.-Франківська	27,9		25,3	35,1	18,1		97,8		1750,4	
Київська	29,6		32,1	44,5	16,9		128,2		2408,1	
Кіровоградська	25,6		26,7	37,0	16,2		72,1		1686,4	
Луганська	44,3	2	40,0	55,4	23,4		244,8	5	2939,4	
Львівська	21,1		25,5	35,4	15,9		172,6		1649,8	
Миколаївська	33,2		33,7	46,6	20,1		107,0		2524,2	
Одеська	31,2		28,7	39,7	20,2		212,1		2108,7	
Полтавська	43,8	3	38,6	53,4	26,4	1	177,4		3202,4	4
Рівненська	18,9	25	26,9	37,3	15,7		72,4		1538,6	
Сумська	28,9		28,8	39,9	16,9		88,5		1697,1	
Тернопільська	26,5		28,0	38,9	16		66,1		1528,7	
Харківська	31,8		29,4	40,7	20,4		262,5	4	2256,0	
Херсонська	27,2		26,0	36,0	16,6		81,4		1421,1	
Хмельницька	27,5		25,3	35,1	16,3		95,1		1328,1	
Черкаська	37,9		41,4	57,2	21,1		118,5		2487,3	
Чернівецька	19,1		16,9	23,5	11,9		42,6	25	838,6	25
Чернігівська	27,7		23,3	32,3	16,6		84,3		1265,4	
м. Київ	34,0		31,5	43,6	24,7	4	337,2	3	4899,3	1
м. Севастополь	11,5		8,2	11,3	7,3		12,3		459,6	

Джерело: Розрахунки автора

Очевидно, що неможливо належним чином оцінити загальний рівень економіки країни, величину її ВВП, розробити основи грошово-кредитної і бюджетно-податкової політики держави без визначення обсягів і динаміки тіньової економіки. Визначення динаміки та обсягів тіньової складової може бути використано для адекватного оцінювання рівня економічної безпеки та її складових. Оптимальні та порогові значення тіньових складових впливають з аналітичних розрахунків та врахуванням досвіду інших країн: рівень тінізації – опт.: [10–20%], пор.: [8–30%]; рівень тіньової зайнятості – опт.: [4–7%], пор.: [4–15%]; рівень тіньової заробітної плати – опт.: [10–20%], пор.: [5–40%].

Список літератури

1. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / Варналій З.С., Гончарук А.Я., Жаліло Я.А. та ін. (З.С. Варналій ред.) – Національний ін-т стратегічний досліджень – К.: НІСД, 2006. – 385 с.
2. Методологічні положення обчислення обсягів економіки, яка безпосередньо не спостерегається [Електронний ресурс]. – Держкомстат України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Сухоруков А.І. Система економічної безпеки держави / Під заг. Ред. д.е.н., проф., заслуженого економіста України Сухорукова А.І. Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБОУ. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685 с.

4. Харазішвілі Ю.М. Тіньова зайнятість та тіньова оплата праці в Україні: оцінки та прогнози / Харазішвілі Ю.М. // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2011. – № 4.Т 1. – С. 171–182.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Шаповал В.М., д.е.н., доцент;

Ащеулова О.М., ст. викладач,

Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпропетровськ

Одним із центральних інститутів і головною рушійною силою ринкової економіки є підприємництво. Без нього не може гармонійно розвиватися жодна держава. Адже саме підприємництво визначає темпи економічного зростання, структуру і якість національного валового продукту, а підприємець, відповідно, є домуніючим суб'єктом, центральною фігурою функціонування і розвитку ринкового господарства. Разом з тим, посилення глобалізаційних процесів, які вимагають запровадження єдиних норм і стандартів підприємницької діяльності, обмеженість традиційних джерел фінансування соціальної сфери, необхідність вирішення нагальних екологічних проблем, виникнення нового типу споживача, вибір якого ґрунтується не лише на якісних характеристиках товару, що пропонується, але і на етичній поведінці компанії, призвело до формування нових цільових настанов для сучасних бізнес-організацій, які повинні орієнтуватися не лише на потреби ринку у високоякісних товарах і послугах, але і на загальнолюдські цінності. Зрештою, усе це сприяло посиленню соціальної спрямованості підприємництва, виникненню феномену соціальної відповідальності і свідчить про те, що для сталого розвитку суспільства сьогодні і, особливо, в майбутньому, однієї ефективності економіки замало, необхідно урахувати інтереси широкого кола людей, яких торкається підприємницька діяльність.

Разом з тим варто зазначити, що до сьогодні тривають дискусії і робляться висновки, дуже часто протилежні за своїм характером, що слід розуміти під соціальною відповідальністю підприємництва.

З одного боку, будь-яка бізнес-організація розглядається як економічна цілісність, яка зобов'язана турбуватися лише про ефективне використання своїх ресурсів. Таким чином, організація виконує економічну функцію виробництва продукції і надання послуг, необхідних для суспільства, забезпечуючи одночасно роботою і відповідною винагородою громадян, прибутками акціонерів. Відповідно до цієї точки зору, основна роль бізнесу полягає у використанні ресурсів у діяльності, спрямованій на збільшення прибутку за умови, що він, тобто бізнес, дотримується визначених правил гри, приймає участь у відкритій конкурентній боротьбі, не удаючись до шахрайства й обману.

З іншого боку, існує думка про те, що будь-яка бізнес-організація – це щось більше, ніж просто економічна цілісність. Прихильники цієї точки зору вважають, що сучасна організація є складною частиною оточення, до якого входять безліч складових, від яких залежить й існування самої організації, зокрема: місцеве співтовариство, споживачі, постачальники, конкуренти, засоби масової інформації, спілки й об'єднання, працівники, акціонери. Зазначена суспільна сила, з одного боку, може сильно впливати на досягнення організацією поставлених цілей, а, з іншого, сама опиняється під впливом результатів діяльності організації. З огляду на це, кожній бізнес-структурі доводиться збалансовувати свої економічні цілі з економічними і соціальними інтересами оточення. Тобто бізнес-організації несуть відповідальність перед суспільством, у якому функціонують, окрім і понад забезпечення ефективності, зайнятості, прибутку і дотримання закону. А задля цього вони